

AMIR TEMUR QO`SHINLARINI JANG OLDIDAN O`ZARO
HAMJIHATLIKKA KELTIRISH TAJRIBASI

Rajapov Shuhrat Ikrom o`gli

Ўzbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi tinglovchisi

Ilmiy rahbar: Shoyimov Odil Qosimovich

Ўzbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi dotsent

Annotatsiya. Ushbu maqolada Amir Temur tomonidan turli xil qo'shinlarini janglardan oldin uyg'unlikka olib kelish usullari va strategiyalari o'rganilgan. Tarixiy hisoblarni, harbiy strategiyalarni va vaqtning madaniy kontekstini o'rganib, biz Amir Temurning ko'plab g'alabalariga hissa qo'shgan birlashish texnikasi haqida tushunchaga ega bo'lamiz. Ushbu tadqiqot harbiy muvaffaqiyatda etakchilik, intizom va umumiy qarashlarning muhimligini ta'kidlab, qo'shinlarning birlashishi mexanizmlarini har tomonlama tahlil qilishdir.

Kalit so'zlar. Amir Temur, Tamerlan, harbiy strategiya, qo'shinlarning birlashishi, etakchilik, jangga tayyorgarlik, tarixiy tahlil, xilma-xillikdagi birlik.

Amir Temur tomonidan ham tanilgan XIV asr edi Turko-mo'g'ul harbiy jasorati vaqtning eng qudratli imperiyalaridan birini tashkil etishga olib kelgan g'olib. Uning turli xil etnik, madaniy va lingvistik kelib chiqishi bo'lgan turli xil qo'shinlarni birlashtirish qobiliyati uning harbiy muvaffaqiyatida asosiy omil bo'ldi. Ushbu maqola bunday birlikka erishish uchun Amir Temurning usullarini va ushbu strategiyalar uning jang maydonidagi muvaffaqiyatlariga qanday hissa qo'shganligini o'rganishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot o'z qo'shinlarini uyg'unlashtirish uchun ishlatiladigan Temur strategiyalarini qayta tiklash uchun tarixiy matnlar va ikkilamchi manbalarni sifatli tahlil qilishdan foydalanadi. Tadqiqotga quyidagilar kiradi:

Birlamchi manbalarni tahlil qilish: tarixiy hujjatlar va Temokr kampaniyalarining bevosita hisoblarini o'rganish.

Ikkilamchi manbalarni ko'rib chiqish: mavjud tarixiy talqinlarni tahlil qilish va Temur trning harbiy strategiyalari to'g'risida akademik munozaralar.

Qiyosiy tahlil: noyob va samarali amaliyotlarni aniqlash uchun Temokrr usullarini turli tarixiy davrlardagi boshqa harbiy rahbarlar bilan taqqoslash.

Amir Temurning harbiy strategiyasi, harbiy ishida juda ko'p omillar qatorida qo'shinni qurol-aslaha, harbiy anjomlar bilan ta'minlash, muhoraba paytida ulardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etgan. Bu haqda "Temur tuzuklari"ning "Sipohning yaroq-jabduqlari va anjom-jihozlari tuzugi"da bayon etilgan. Unda oddiy askarlardan tortib, bahodirlar, o'nboshi, yuzboshi, mingboshi, shuningdek,

lashkarboshi amirlar gʻanimga qarshi jang qilishi uchun qanday qurol-yarogʻ va harbiy anjomlarga ega boʻlishi lozimligi aniq koʻrsatib oʻtilgan. Chunonchi, harbiy yurish paytida oddiy askar 2 ot, bir kamon, bir sadoq oʻq olishi shart edi. Bahodir askarlarning har biri bir qilich, sadoq-oʻqdon, kamon va 5 ta ot olsin, deb buyruq berilgan.

"Temurning harbiy kuchlari, - deb yozadi taniqli ingliz tarixchisi Hilda Hukhem, - avvaliga mohir suvoriylar va mergan kamonchilar edi va buyuk sarkarda qudratining asosini tashkil qilardi. Miltiqlar paydo boʻlgunga qadar, ularning sanʼati merganlik harbiy sanʼatining eng yuqori choʻqqisi hisoblanib keldi".

Amir Temur jangu jadallar tarixi yoritilgan kitoblarni qiziqib oʻqigan. "Shohnoma" qahramonlaridan biri Som Narimondan soʻrabdilar: "Ey, muzaffar yoʻlboshchi, jang bezagi nimadir?" U javob beribdi: "Sharofatli shohning nuri, oqil sarkardaning donishi va sovut kiygan hamda kamon bilan jang qila oladigan jangchidir". Shuning uchun ham Amir Temur oʻz gʻanimlari bilan kurashda oʻqchilar, qilichbozlar va nayzadorlarga tayangan. Jangu jadal paytida oʻq-yoy, oybolta, qilich, gurzi, pichoq, xanjar kabi qurol-yarogʻni oʻz oʻrni kelganda ishlatishga amr qilgan. Xanjar asosan dushmanlarning jangda qatnashadigan ot va tuyalarini yoʻq qilishga moʻljallangan edi. Muarrir Nizomiddin Shomiy bu toʻgʻrida 1383 yil oxirida Seistonda boʻlgan jangdan misol keltiradi. Oʻshanda dushmanlarga qarashli ot va tuyalarning koʻpi xanjar bilan oʻldirilgan edi.

Amir Temur qoʻshinlari asosan piyoda va otliq askarlardan tashkil topgan boʻlsa-da, aksariyat hollarda piyodalar ham uzoq choʻl safarlarida otlar bilan taʼminlanar, otliq askarlarning katta qismi piyoda tartibda jang qilishga ham oʻrgatilgan edi. Ular kamondan zarb bilan bexato otish lozim boʻlgandagina otdan tushib, piyoda jangchilarga aylanardilar.

Otliq askarlar oddiy va saralangan jangchilarga boʻlinib, yengil va ogʻir otliq qoʻshinni tashkil etgan. Bundan tashqari, Sohibqironning xos navkarlari ham boʻlgan.

Uning lashkarlari tarkibida asosiy askarlardan tashqari, yana quyidagilar mavjud boʻlgan: 1) pontonchilar (koʻchma koʻpriklar qurish ishlari bilan shugʻullanuvchilar) va kemachilar (ular asosan Amudaryo va Sirdaryoda kemachilik bilan shugʻullanuvchi kishilardan tanlab olingan); 2) naftandozlar (yunon olovini otuvchilar); 3) qamal qilish mashinalari va tosh otuvchi qurollar bilan ishlashni biladigan jangchilar. (Amir Temur qamal qilgan koʻplab qalʼalarning shunday qurollardan mohirona foydalanish natijasida qoʻlga kiritilgani qoʻshinning bu turi juda katta malakaga ega boʻlganidan dalolat beradi. Bu buyuk Temur yunonlar va rimliklar qalʼalarni ishgʻol qilish uchun qoʻllagan usullarni yaxshi bilganini koʻrsatadi. Amir Temur Boyazidga qarshi jangda grigoryan olovini otuvchi moslamalarni fillar ustiga oʻrnatib qoʻllagan); 4) Sohibqiron tik qiyaliklarga chiqa oladigan, togʻli hududdagi janglarga koʻnikkan, togʻ aholisidan tashkil topgan maxsus piyoda qismga ega boʻlgan. Bu qism jangchilari Amir Temurga daralar, togʻ yoʻllari va togʻlarda joylashgan qalʼalarni ishgʻol qilishda katta yordam

bergan.

Sohibqiron Amir Temur urush boshlashdan avval oddiy otlq askarlar yoki yengil otlqlardan kamon, sadoq (o'q-yoyi bilan), qilich, arra, bigiz, igna, taroq, arqon, bolta, o'q uchun 10 ta poynak, qop, mesh (daryodan o'tish hamda suv olib yurish uchun ishlatiladigan charm qop) va 2 ta otga ega bo'lishni talab qilgan. Bundan tashqari, har 18 kishiga kigizdan ishlangan o'tov olinishi shart bo'lgan.

Saralangan jangchilar yoki og'ir otlqlar dubulg'a, qalqon, qilich, kamon va o'q-yoy bilan qurollangan. Ularning har biri 2 ta ot va har 5 kishi bitta o'tov olishi shart bo'lgan (saralangan jangchilarning qurol-anjomlari ko'p joyni egallagan hamda ular maxsus xizmatkorlarga ega bo'lgan). Shuningdek, gurzi, oybolta, shamshir bilan qurollangan maxsus jangchilar bo'linmasi ham mavjud bo'lib, ular otlarining ustiga yo'lbars terisidan yopinchiq yopganlar.

Manbalarda keltirilishicha, Amir Temur qo'shinlari o'nliklar, yuzliklar, mingliklar, tumanlar (10 ming yoki 12 ming jangchidan iborat qo'shin) va boshqalarga bo'lingan va ularga o'nboshi, yuzboshi, mingboshi va amirlar boshchilik qilganlar. Amirlar 12 darajaga bo'lingan. Ular turli qabilalarga boshchilik qilib, darajasi, qabila tomonidan berilgan jangchilar soniga bog'liq bo'lgan.

Harbiy unvon berish. Har bir o'nlikda saralangan jangchilar orasidan mulohazakor va mard jangchi tanlab olinib, qolgan 9 jangchining roziligidan so'ng o'nboshi etib saylangan; o'nboshilardan esa faoliyati va qobiliyatiga qarab yuzboshi saylangan; 10 nafar yuzboshidan esa (harbiy ishlarda mohir va tajribaga ega amirlar farzandi yoki aslzodalar avlodidan bo'lgan jasur kishilardan) mingboshi tayinlangan. Har bir boshliqning o'rnini bosadigan yordamchisi bo'lgan.

Maosh tayinlash. Pul munosabatlari bilan yaxshi tanish bo'lmagan ko'chmanchi xalqlar buyumlar qiymatini ot, qo'y, tuya va boshqa narsalar bahosi bilan o'lchaganlar. Shu tufayli Amir Temur jangchi maoshini shu jangchiga tegishli otning narxiga teng qilib belgilagan. A'lo darajadagi jangchi(bahodir)larning maoshi 2 tadan 4 tagacha ot narxiga teng bo'lsa, yo'l boshilar 10 ta jangchi oladigan maoshni, yuzboshilar 2 ta o'nboshi oladigan maoshni, mingboshilar 3 ta yuzboshining maoshini olganlar. Tartibni buzgan jangchi o'z maoshining o'ndan bir qismidan mahrum etilgan.

Amirlar maoshi ularning darajasiga qarab ming va 10 minggacha ot narxi, Amir Temur avlodlariniki esa 12 minggacha ot narxi bilan belgilanib, ularga viloyat ham hadya etilgan. Ko'rinib turibdiki, Sohobqiron bobomiz qo'shin tuzish, ularni jang oldidan jangovar holatga keltirishda vaziyatni har tomonlama va to'g'ri baholagan, oqillik bilan qarorlar qabul qilgan. Buyuk sarkardaning qo'shinlarni boshqarishga bunday jiddiy yondashishi uni doim g'alabaga yetaklagan.

Xulosalar

Amir Temur ning janglardan oldin o'z qo'shinlarini uyg'unlashtirishdagi

muvaffaqiyatini uning namunali etakchiligi, qat'iy intizomi, madaniy sezgirligi va motivatsion strategiyalari bilan bog'lash mumkin. Uning usullari zamonaviy harbiy rahbarlar va tashkilot menejerlari uchun turli guruhlar ichida birlik va hamkorlikni yaratishda qimmatli saboqlarni beradi.

Kelajakdagi tadqiqotlar Temur rahbariyatining psixologik jihatlarini batafsilroq o'rganishi, uning shaxsiy xarizmasi va strategik aqli uning qo'shinlariga qanday ta'sir qilganini o'rganishi mumkin edi. Bundan tashqari, boshqa tarixiy va zamonaviy harbiy rahbarlar bilan qiyosiy tadqiqotlar samarali etakchilik va qo'shinlarning birlashuvining universal tamoyillarini yanada yoritishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Q. Usmonov, M. Sodiqov, N. Oblamurodov, O'zbekiston Tarixi: Toshkent- 2002
2. R. Xoliqulov, K. G'aniyev, M. Nasrullayev, O'zbekiston Tarixi: Samarqand □ 2019
3. O'zbekiston Xalqlari Tarixi, Toshkent-1992.
4. O'quv uslubiy majmuasi, O'zbekiston Tarixi, Denov-2020
5. Sharipov A. Forish: Odamlar va udumlar. Samarqand.: □Turon nashr□, 2020 yil
6. Tolipov F.S. Nurota vohasi aholisi oilaviy turmish tarzida jamoa an'analari. Toshkent.:2006 yil
7. Hakimov Q.M.□ Forish tojiklari: Hududiy joylashuvi va ayrim etnografik xususiyatlari□. Ilmiy xabarnoma. Toshkent,2020-yil 5-son.